

o dané oblasti v několika posledních letech. Jakoubkův příspěvek přináší další střípek do mnohotvárné vojvodovské mozaiky: prezentuje dosud neznámý pramen. Uvádí faktografické údaje o poválečné „remigraci“ Čechů z bulharské vesnice Vojvodovo do Československa a hodnotí také motivy této migrace, čímž – zřejmě nikoli náhodou – navazuje na první kapitolu, kde Lenka J. Budilová právě tuto část migrační historie bulharských, resp. vojvodovských Čechů záměrně nechává stranou. V edici je prezentován také samotný pramen, doplněný o charakteristiku osobnosti autora tohoto „cestovního deníčku“.

Monografii uzavírá kapitola Michala Pavláška *Obec Svatá Helena jako vinice Boží misíemi oplocená. Krůčky k přehodnocení chápání české (e)migrace na Balkáně*. V úvodu autor podobně jako Lukáš Hanus reviduje dosavadní bádání o krajanech a ustanovenou terminologii (pojmy jako *krajané*, *krajanství*, *Češi v zahraničí*) a usiluje o překonání převažujícího metodologického nacionalismu. Jako protipól dosavadního vnímání krajanů v etnických či národních klasifikacích (tedy jako vzdálené „součásti českého národa“) navrhuje bádát v perspektivě transnacionalismu a především v religijní dimenzi. Zdůrazňuje, že vazby českého státu na české diaspory byly často budovány v rovině šíření a přijímání náboženské ideologie, tedy že jednotlivé geograficky vzdálené komunity spojovalo pouto víry a ne etnické či národní povědomí. Tématem studie je konstrukce skupinových hranic obyvatel obce Svatá Helena v rumunském Banátu pro období let 1904–1939, kterou autor formuluje na základě interpretace nepublikovaných archivních pramenů církevní provenience.

Z výše uvedeného výtahu jednotlivých kapitol by nevyplývalo, že se jedná o konceptuálně zamýšlenou monografii. Všechny kapitoly však spojují tři faktory: lokální – Bulharsko, Rumunsko, částečně Řecko; metodologický – terénní a archivní výzkum v konkrétních lokalitách, a tematický – migrace marginálních populací, na kterých lze dobře sledovat současné adaptační procesy. Přínos publikace spatřuji především ve výstižné formulaci soudobého krajanského diskurzu, nastínění aktuální problematiky migračních studií a v obrácení pozornosti k Balkánu – tradičnímu a v současnosti poněkud opomíjenému terénu českých společenských věd.

Barbora Machová (FF MU, Brno)

*Gabriela Dudeková a kol., NA CESTE K MODERNEJ ŽENE. KAPITOLY Z DEJÍN RODOVÝCH VZŤAHOV NA SLOVENSKU. Veda, Bratislava 2011, 773 s.–*

Slovenské společenské a humanitní vědy se v poslední době mohou pochlubit hned několika vynikajícími týmovými (ale též interdisciplinárními) monografiemi. Přímo ukázkovou prací je obsáhlá monografie z oblasti gender history, která vznikla pod vedením přední slovenské historičky Gabriely Dudekové v rámci CEVKOMSD (Centrum excelentnosti výskumu klíčových otázok moderných slovenských dejín), s grantovou podporou VEGA. Na monografii se podílely tři desítky autorů z různých oborů: historie, literární věda, etnologie, historická antropologie, historická demografie, kunsthistorie, sociologie. Jak název napovídá, důraz je tu kladen

na podchycení rozdílného postavení ženy v tradiční a moderní společnosti a na procesy, jimiž se proměna tohoto postavení ubírala.

Ve srovnání s obdobnými projekty a publikacemi, na něž se slovenská práce odvolává (z českých především M. Lenderová a kol., *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009), je tematicky i metodologicky tato publikace významným vykročením ze zájmové oblasti „dějiny žen“ do oblasti „dějiny rodových vztahů“, tedy do oblasti, která respektuje stejným dílem studium významu ženské i mužské identity v dějinách společnosti. Autoři publikace tak nenavazují na směr *women's history*, který se v anglosaském světě rozvíjel již od 60. let 20. století jako studium ekonomického a sociálního postavení žen a dějin ženské emancipace, ale na trend *gender history*, formující se ve stejném výzkumném prostoru o dvacet let později jako směr, který sledoval, jak byly v minulosti konstruovány rozdíly mezi muži a ženami. Pojem „rod“ tu není definován jako biologicky neměnná danost, s níž se jedinec rodí, ale jako společensko-kulturní konstrukt, který se utváří a proměňuje v historicko-sociálním kontextu. Především jako soubor norem a praxe, jimiž se společnost vymezuje vůči mužům a ženám. Společenské normy (náboženské, etické, mocenské) určují ženám a mužům odlišné pozice a role, jiné v tradiční společnosti, jiné ve společnosti industriální, moderní a sekularizované. Studium rodových vztahů si klade za cíl objasnit mechanismus mocenské nadvlády mužů, uplatňovaný zejména prostřednictvím rodiny, církve, školy, státu. Přitom jako protiváhu sleduje aspekt osobního prožívání, osobní zkušenosti a reflexe vlastního

pohlaví. Historická *gender studia* tak respektují poznatky z oblasti sociologie, kulturní antropologie a sociální psychologie, z nichž vyplývá, že rodová identita je jen jednou z mnoha identit (třídní, stavovská, etnická, konfesijní, profesní) každého jedince.

Jednotlivé kapitoly se soustřeďují na základní problémy rodového uspořádání společnosti v různých obdobích a mají obdobnou chronologicky uspořádanou strukturu. Časově zahrnují období 18.–20. století, s exkurzy do starší minulosti tam, kde to prameny nabízely, prostorově se orientují na území Slovenska. Kapitola *Ideálny obraz* pojednává o normách mužskosti a ženskosti v historickém vývoji od norem platících v tradiční společnosti novověku včetně zvláštních norem aristokratické vrstvy, přes reflexi ženské role v beletrii a výtvarném umění 18. a 19. století, až po představy o rodovém uspořádání v moderní společnosti, včetně sociálního inženýrství druhé poloviny 20. století. Další kapitola *Cesty emancipácie* se zabývá emancipačními procesy, respektive vstupováním žen do veřejné sféry prostřednictvím vzdělání, vzdělávacích a sportovních spolků a konečně do politiky. Kapitola *Reálny obraz* odráží rodové rozdíly v sociálním a profesním postavení žen a mužů, vyplývající z právních norem a týkající se různých sociálních vrstev v různém prostředí, od uherské aristokracie až k povinnému zapojení žen do výrobního procesu za socialismu. Kapitola *Ženské povolania* líčí, jak postupně padaly bariéry mezi ženským a mužským světem práce až k plnému uplatnění žen v odborně náročných i uměleckých profesích, a následující kapitola ji podpirá vylíčením několika konkrétních osudů významných průkopnic v určitých povoláních.

Metodicky se autorský tým mohl opřít o poměrně bohatou zahraniční literaturu v oblasti genderových studií, včetně české. Jak sami autoři konstatují, vstoupila slovenská věda do této oblasti s určitým zpožděním. To se nakonec pro autorský tým ukázalo být předností, nikoliv handicapem. Nezůstal uvězněn v hranicích tzv. ženských dějin, ale svůj konstrukt stavěl v neustálé konfrontaci světa žen a mužů hledáním společných i rozdílných identifikačních znaků. Jedním z přínosných závěrů je zjištění, že biologická identita (pohlaví) ani v minulosti nemusela být tou základní v identifikaci člověka (ženy). Stavovská nebo profesionální kolektivní identita bývaly pevnějším pojátkem než ona biologická.

Kapitoly z dějin rodových vztahů na Slovensku jsou v jistém smyslu hlouběji rozpracovaným problémem, na který narazili badatelé při výzkumu kolektivních identit. Hlouběji proto, že se zde věnuje daleko více pozornosti identitám osobním, z nichž každá je množinou nesoucí znaky kolektivních identit různé povahy. Zde je to identifikace pomocí rodu, ať už chápaného v biologickém, nebo sociálním smyslu.

*Lydia Petránová (EÚ AV ČR, v. v. i.)*

*Helena Mevaldová – Monika Tauberová, DRAHOMÍRA STRÁNSKÁ. OSOBNOST EVROPSKÉ ETNOGRAFIE. Národní muzeum, Praha 2011, 135 s.–*

V rámci výzkumného záměru Národního muzea *Osobnosti české vědy a kultury* (MK00002327202, 2005–2010) vzniklo hned několik výstupů věnovaných

osobnostem českého národopisu a etnografie. Za nejvýznamnější z nich je možné vedle monografie o Vojtovi Náprstkovici z pera Mileny Secké (*M. Secká, Vojta Náprstek. Vlastenec, sběratel, mecenáš. Praha Výšehrad – Národní muzeum 2011*) považovat hlubokou sondu do odborného života Drahomíry Stránské. Sonda je založena na detailním studiu původních pramenů uložených v archivu Národopisného oddělení Historického muzea Národního muzea, v Archivu Národního muzea (fondy Registr NM a Spisy Národopisného oddělení HM NM), ve fondech Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i., a v Archivu AV ČR.

Životní osudy a dílo Drahomíry Stránské byly již po zásluze hodnoceny jejími žáky i příslušníky dalších generací, které na její zakladatelskou práci v české etnografii navazují (naposledy viz *Národopisný věstník XV–XVI, 1999*). Její stěžejní dílo *Lidové kroje v Československu I. Čechy* (1949) nemůže být nikdy překonáno, její *Příručka lidopisného pracovníka* (1936) slouží českým národopiscům k základní orientaci v terénu dodnes, její kompletní bibliografii vydala Judita Hrdá v roce 1999. Zdálo by se, že detailní studium této osobnosti už neposkytne nic objektivního. Že zdání klame, dokazuje výzkum Heleny Mevaldové a Moniky Tauberové, uskutečněný a publikovaný v rámci výše uvedeného výzkumného záměru.

Knížka sestává ze dvou částí, v závěru sice propojených společným poznámkovým aparátem, ale s oddělenými závěry i výčty užžitých archivních pramenů a literatury (i když se zčásti opakují). Jasný šev tak publikaci rozděluje, navíc každá část nese charakteristický rukopis i pracovní metodu své autorky. M. Tauberová nazvala svou část *Život a dílo Drahomíry*